

— Pommiko sinulla on kainalossasi, kun et uskalla pudottaa? Paavali antoi täkin pudota ja kohotti toisenkin kätensä.

— Kävele tänne!

Paavali käveli. Hän ei enää uskaltanut ajatella, mitä tämä merkitsi. Hän käveli vain. Kuin kuumeessa. Jokainen askel oli valtava tapaus. Tällaista siis oli käveleminen. Tällaista oli elämä. Oli ollut! Paavali ei osannut edes itkeä.

Hän oli vaeltanut noin kolmekymmentä metriä, kun maantieltä huudettiin:

— Pankaa se menemään sorakuopan tykö, sinne niitä kerätään!

— Ala laputtaa! Suuntana sorakuoppa! Jumalauta, etkö sinä vieläkään laputa!

Paavali ei ehtinyt tajuta, miten hän joutui taas maantielle, mutta äkkiä se käiketi tapahtui. Upseeri istui hevosen selässä ja viittasi pitkävartisella kintaallaan kaupunkiin päin. Paavali käveli. Hän meni kuin säkissä. Kuin kissanpoikanen, joka joutuu mihin viedään: lampeen, järveen, ojaan...

Sorakuopan luona oli vankijono. Ilman eri käskyä Paavali ymmärsi liittyä siihen. Sitten jono rupesi liikkumaan. Se mateli kuin jokin tuhatjalkainen alkueläin, älytön lihalaava, kaupungin Kauppatorille. Siellä se sekaantui aikaisemmin saapuneihin tuhatjalkaisiin, yhtyi kuin vesi veteen, ja lisää ainetta valui joka hetki. Kuularuiskut oli sijoitettu edullisesti. Teurastus oli kuulemma alkava vasta sitten, kun tori oli tullut aivan täyteen. Vartiomiehet eivät suinkaan torjuneet mieleistään huhua, ja niin eräs mielteliäs puuseppä tuli sinä päivänä keksineeksi, että tila merkitsi täsmälleen samaa kuin aika.

— Mitä enemmän meitä tälle paikalle mahtuu, sitä kauemmin saamme elää, hän sanoi. — Toverit, jos te tahdotte paeta herran vihaa ja säästyä kadotuksen tulesta ja periä iankaikkisen armon, muuttukaa kiireesti kirpun kokoisiksi, tai liuetkaa toisiinne, niinkuin varjo lankeaa varjoon eikä perstaantunutta paitaakaan repäise! Veljet, veljet, jos teistä joku minua rakastaa, hän hävitköön ilmaan kuin sauhu!

Puuseppää sanottiin Joosuaksi. Paavali ei kysynyt, oliko mies saanut semmoisen nimen papilta vai pakanalta, mutta omanaan

tämä sitä kuitenkin tuntui pitävän. Joosuasta oli tuleva Paavalin lavitsanaapuri Kalevankankaan vankileirillä. Hänen vatsahaa- vansa pelasti lähimmäisen nälkäkuolemasta. Paavali sai syödä melkein säännöllisesti kaksi annosta, ja oli ikuinen ihme, miten Joosua pysyi hengissä ne seitsemän kuukautta, jotka hänen van- keutensa kesti. Mutta eikös vain puuseppä sanonutkin tuota vaihetta erittäin hyödylliseksi opintolomaksi yhteiskunnallisessa korkeakoulussa! — Eikä tarvinnut edes kirjoja lukea! hän oli ihasteleva lopun ikäänsä.

Joosua oli ollut monessa mukana. Hänen vieressään ei toti- sestä tullut ikävä. Se oli mahan syy, hän sanoi. Hänen oli aina keksittävä jotakin, ettei olisi kyllästynyt koko elämistouhuun. Vaikka sannanjyvistä hän saattoi johtaa ajatuksensa kerrassaan valtaviin asiayhteyksiin. Silläkin ilmiöllä oli taas selvä syynsä: hän oli kuulemma niin laiska, että mieluummin puhui kuin työ- kenteli. Herratkin tiemmä sen verran työtä tunsivat, etteivät tohtineet kaikkia sen tekijöitä tappa. Paavalin kaltaisen nuoren ja terveen miehen ei siis tarvinnut olla lainkaan peloissaan. Ja täytyikös Joosuankaan mennä lääkärille kertomaan, että hänellä oli vatsahaava! Ei; hän aikoi tehdä vielä monelle lääkärille puu- palton. Se kuului olevankin ainoata työtä, josta hän oikein, rehellisesti piti. Lääketiede oli nyt kerta kaikkiaan ihmiskunnan suurin vaara. Kun joku pohjalainen renki sai ottaa punikin hen- giltä, niin asia oli sillä selvä, mutta lääkäri vaati omasta huvis- taan vielä tapporahankin.

Tämmöisiä mietteitä Joosua esitteli Paavalin pureskellessa sillinpalaa, jonka valkokaartilainen oli hänelle antanut. Oli nimit- täin ruokailun aika. Reilusti suolattu sillinpala sai käydä sekä aamiaisesta että päivällisestä, eivätkä kaikki vangit onnistuneet saamaan edes sitä. Joosua sai, mutta hän ei syönyt.

— Kuningasten ruoka, herrain herkku, ei syö siat eikä koske koirat, hän sanoi. — Silli on vesieläin. Minä viihdyn paljon paremmin nälissäni kuin janoissani.

Paavali söi. Hän söi kummankin annoksen, olihan torin lai- dassa Tammerkoski. Mutta mitäs jano sellaisesta tiedosta välitti, kun ei päästetty juomaan! Siitä alkaen Paavali rupesi vähitellen uskomaan, että Joosua oli viisas mies. Aivoista puhuttiin — hölynpölyä, mahassa ihmisen äly asui! Varsinkin sairaassa